

Dr. Öznur Biltekin, Dr. Özlem Deniz Boran*,
Dr. Melek Didem Denkli*, Dr. Selçuk Yalçinkaya**

Giriş

İnsanlık tarihi kadar eski olan halk hekimliği ve geleneksel uygulamalar günümüzün yaşayan tarihinin bir örneğidir. Modernleşen tıp tekniklerine karşın kökleşmiş olan halk hekimliği, günümüze kadar canlılığını korumuştur. Bu uygulamaların günümüzde halen güncelliğini koruması; kazanılan deneyimler yanında modern tıp hizmetlerinin gereken etkinlikte bölgeye gelememiş olması, halkın alışkanlıklarına uygun iletişimin kurulamaması, bölgenin geleneksel yapısının sürmekte olması gibi etkenler ile açıklanabilir.

Konu ile ilgili Türkiye genelini kapsayan geniş bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak yöresel halk hekimliği uygulamalarını inceleyen çeşitli bölgelerde yapılmış çalışmalar vardır (1). Bu çalışmalar insan sağlığını tehlikeye sokabilecek geleneksel uygulamaların günümüzde de halen uygulanmakta olduğunu göstermiştir. Örnek vermek gerekirse; açık yaraya toprak ve tütün basılması, baş ağrısını geçirmek için küçük kurbağanın canlı olarak

başına sarılması, istenmeyen gebeliğin sonlandırılması için rahmin inceltilmiş çıra ile kurcalanması, yanık yarası üzerine eşek kanı sürülmesi gibi uygulamalardan söz edilebilir. Bu örnekleri çoğaltmak olanaklı; ancak bu kadarı bile, konunun insan sağlığı için bir tehdit oluşturduğunu göstermek için yeterlidir (1).

Amaç

Bu çalışma, Bornova Naldöken Sağlık Ocağı'na bağlı tek ebe bölgesindeki 0-11 aylık bebeği olan annelerin doğum öncesi dönem ve bebek bakımıyla ilgili, bildiği ve uyguladığı geleneksel yöntemleri, uygulama sıklığını ve bunları etkileyebilecek sosyodemografik etmenleri saptamak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Son sınıf tıp fakültesi öğrencilerinin kırsal hekimlik stajı sırasında yürütülen bu araştırma kesitsel tipte bir araştırma olarak planlanmıştır.

Uygulamaların anımsanabilmesi ile ilgili olabilecek hafıza etmeni göz önünde bulundurularak 0-11 aylık bebeği olan tüm anneler (68) araştırma evreni olarak saptanmıştır. Sağlık ocağındaki bebek izlem formlarından 0-11 aylık bebeği olan annelerle görüşme yapılması planlanmıştır.

Saptanan adremlere gidilerek toplam 35 sorudan oluşan anket Naldöken Sağlık Ocağı'nda staj yapan intörn hekimler tarafından yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanmıştır.

Anket; kapalı uçlu 11 sorunun bulunduğu sosyodemografik bölüm ve açık uçlu 24 sorunun olduğu geleneksel uygulamalarla ilgili sorulardan oluşmaktadır. Anketin pilot çalışması yapılmıştır. Analiz aşamasında anne ve çocuk sağlığına zarar verebilecek uygulamalar "yanlış uygulamalar" olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Atmış sekiz annenin 61'ine ulaşılmıştır. Ulaşılamama nedenleri; adres değişiklikleri, kayıt eksiklikleri ve adreste bulunamamadır. Kapsayıcılık oranı %89.7'dir.

Annelerin yaş ortalaması 25.3, %54.1 Ege Bölgesi dışından gelmiş, %65.5'i kendi gelir durumlarını orta olarak değerlendirmiş, %98.4'ü ev kadını, %54.1'i ilkökul mezunu,

%50.8'i SSK'lı, %44'ü 11 yıl ve üzeri süredir bölgede yaşamaktadır. Annelerin %93.4'ü son doğumlarını hastanede yapmıştır ve %31.2'si evde herhangi bir aile büyüğü ile birlikte yaşamaktadır.

Aşağıda geleneksel uygulamalarla ilgili ilginç örnekler sunulmuştur:

- Çocuk kız ya da erkek olsun diye bir şey yapılır mı?

Birbirine sarılı iki kaşık minder altına konur, gebe üstüne oturur, kaşıklar birbirinden ayrılırsa erkek olur, biber kızartması yenirse erkek olur, ilişkiden sonra sola dönülürse erkek, sağa dönülürse kız olur, koyun kafası pişmiş kellesi ağzından ayrılır, yalnızca kemik çıkarsa erkek, etli çıkarsa kız olur.

Bu soruya yanıt veren annelerin %16'sı bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise tatlı, ekşi uygulamasıdır.

- Doğumun kolay olması için ne yapılır?

Gebenin, doğumunu kolay yapmış birinin bacakları arasından geçirilmesi, vulvaya zeytinyağı sürülmesi.

Bu soruya yanıt veren annelerin %15.3'ü bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor.

- Göbek düşmesi ve bakımı için ne yapılır?

Çaput yakılıp üstüne konulur, kahve sürülür.

Bu soruya yanıt veren annelerin %31'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise çaput uygulaması ve kahve tozu uygulamasıdır (%40).

- Al basmasından korunmak için ne yapılır?

Yastık altına bıçak, iğne, Kuran konulur, kırmızı bez bağlanır.

Bu soruya yanıt veren annelerin %72.3'ü, bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise kırmızı bez bağlamadır (%64.7).

- Doğum sonu ağrısını geçirmek için ne yapılır?

Kaçıncı çocuğuyrsa o kadar gün acı çekmesi gerektiğine inanılarak ağrı kesici verilmez.

- Ağız sütü ne yapılır?

Atılır, bir kısmı atıp kalanı bebeğe verilir.

Bu soruya yanıt veren annelerin %50'si bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise ağız sütünün atılmasıdır.

Bebeğin ilk beslenmesinde ne verilir?

- Şekerli su, inek sütü.

Bu soruya yanıt veren annelerin %11'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. Bu annelerin tamamı ise şekerli su verildiğini söyledi.

Bebek ilk ne zaman beslenir?

Birkaç saat sonra, ezan beklenerek.

Bu soruya yanıt veren annelerin %69'u bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise birkaç saat sonra beslemektir.

- Bebek kundaklanır mı?

Annelerin %79'u kundak uyguladıklarını, çoğu bebeğin bacakları düzgün olsun diye bu uygulamayı yaptıklarını belirtmiştir.

- Bebek kokmasın diye ne yapılır?

Tuzlanır yanıtını veren 60 annenin 52'si bunu uygulamış.

- Bebeğe nazar değmesin diye ne yapılır?

İğde dalı kıyafetlerine iliştilir, nazar boncuğu takılır, suyun içine köz atıp buharına tutulur.

Bu soruya yanıt veren annelerin %16'sı bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise nazar boncuğu takılmasıdır .

- Bebek güzel olsun diye bir şey yapılır mı?

Göbek kordonu kanı yanağa sürülür, burun sıkılır (büyük olmasın diye), kulakları bez ile bağlanır (kepçe olmasın diye).

Bu soruya yanıt veren annelerin %24'ü bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise göze sürme uygulamasıdır.

- Kırk basmasın diye bir şey yapılır mı?

Kapı arkasına süpürge konulur, kırk taş ve bir altın atılan suyla yıkanır, yalnız bırakılmaz, bebeğin dışkısu kapı eşliğine konulur, kırkı çıkmamış iki bebek annesi karşılaşırsa, aralarında takı değiştirirler.

Bu soruya yanıt veren annelerin %80'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntemler bebeğin yalnız bırakılmaması, ilk kırk gün dışarı çıkarılmaması, beşiğe Kuran, bıçak vb. iliştilmesidir

- Sarılık olmasın diye bir şey yapılır mı?

Altın suyu ile yıkanır, sarı renkli kıyafetleri giydirilmez.

Bu soruya yanıt veren annelerin %67'si bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise sarı bez bağlanmasıdır .

- Sarılığı geçsin diye bir şey yapılır mı?

- İki kaşı arası jiletle kesilir, gelincik suyu ile yıkanır, sarı bez bağlanır.

Bu soruya yanıt veren annelerin %35'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise sarı bez bağlanmasıdır.

- Pamukçuğu geçirmek için bir şey yapılır mı?

- Yaşlı bir kadının ya da ikiz çocuğa gebe kalmış kadının saçı bebeğin ağzına sürülür, soda sürülür.

Bu soruya yanıt veren annelerin %52'si bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise soda uygulamasıdır.

- Pişiği geçsin diye bir şey yapılır mı?

- Katı yağ sürülür, zeytinyağı sürülür.

Bu soruya yanıt veren annelerin %76'sı bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise zeytinyağı sürülmesidir (%56).

- İsilgi geçsin diye bir şey yapılır mı?

- Adetli kadın bebeğe yaklaştırılmaz.

Bu soruya yanıt veren annelerin %42'si bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntemler zeytinyağı ve pudra sürülmesidir.

- Ateşi düşsün diye bir şey yapılır mı?

- Sirkeli su ve aspirin karıştırılıp, vücudu silinir.

Bu soruya yanıt veren annelerin %75'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise sirkeli suyla silmedir.

- Öksürüğü olan bebeğe bir şey yapılır mı?

- Sırta ya da göğse çeşitli karışımlar (bal, pekmez, aspirin, zeytinyağı, kolonya...) sürülmüş gazete konulması.

- Bu soruya yanıt veren annelerin %34'ü bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. Gazeteye sürülen uygulamalar azınlıktadır.

- İshali olan bebeğe bir şey yapılır mı?

- Kahve ile yoğurt karıştırılarak verilir, sütten kesilir.

Bu soruya yanıt veren annelerin %75'i bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise anne sütünden kesmedir.

- Sürekli ağlayan, huysuz bebeğe bir şey yapılır mı?

- Üç yol ağzına götürülen çocuğun ağzına babasının ayakkabısı ile vurulur, dua okunur.

Bu soruya yanıt veren annelerin %40'ı bu yöntemlerden herhangi birini ya da birkaçını uyguluyor. En sık uygulanan yöntem ise dua okunmasıdır (%64).

Annelerin %59'unun doğum öncesi dönem ve bebek bakımına ilişkin en az bir yanlış uygulaması bulunmaktadır. Yapılan yanlış uygulamalar ile annelerin yaşı, memleketi, öğrenim ve gelir durumları, sosyal güvencesi, Naldöken'de yaşadığı süre, sahip oldukları çocuk sayısı ve doğumda sağlık personeli olup olmaması arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Yapılan yanlış uygulamalar ile evde aile büyüğü olup olmaması arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu anlamlılık evde aile büyüğü olanlarda bu tip uygulamaların fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bölgesinde yaygın bir halk hekimliği uygulaması vardır. Bu uygulamalar varlıklarını sürdürmektedir.

Bölgenin sosyoekonomik düzeyi, göç alan bir yerleşim yeri olması geleneksel uygulamaların zenginliğini açıklamaktadır. Yapılan çalışmada insan sağlığına zararlı birtakım uygulamaların bu bölgede kısmen de olsa yapılmakta olduğu görülmüştür. Gün ve Polat'ın yaptığı çalışmalarda benzer geleneksel uygulamaların olduğu görülmektedir (1,2).

Halkın sağlık düzeyini yükseltmek ve sağlık hizmetlerine katkısını sağlamak için bu konudaki anlayışını ve inançlarını bilmek gerekir. Eğer bunlar bilinirse eğitim çalışmaları ile olası sağlık sorunları önlenabilir. Sağlık ocağı çalışanlarının halk ile iletişimi sürekli kurması gebe ve bebek izlemeleri sırasında geleneksel uygulamaların sorgulanması; bunların sağlığa olumsuz etkilerini önlemede önemli bir etmen olarak değerlendirilebilir.

Teşekkür: Kırsal Hekimlik Stajı süresince yürüttüğümüz bu araştırmanın her aşamasında danışmanlık veren ve desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Hatice Şahin ve Dr. Işıl Ergin'e teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1- Polat H H. Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları; Ürün yayınları, 1995.

2- Gün İ, Balcı E, Öztürk A, Öztürk Y., Kayseri İl Merkezi'nde Ana ve Çocuk Sağlığı'nda Bazı Geleneksel Uygulamaların Yaygınlığı; 8. Halk Sağlığı Günleri Bildiri Özetleri.